

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я

FEATURES OF PUNISHMENT FOR CRIMINAL OFFENSES AGAINST LIFE AND HEALTH

Гога А.М., начальник відділення поліції № 10

*Дніпровське районне управління поліції Головного управління
Національної поліції в Дніпропетровській області*

Стаття присвячена здійсненню правового аналізу особливостей призначення покарання за вчинення кримінальних проступків проти життя та здоров'я. У наведеному дослідженні автор наводить легальне та наукові тлумачення поняття «покарання», визначає його зміст, ознаки, мету, завдання, особливості та призначення. Підґрунтям наукової роботи є правові норми чинного законодавства України, наукові позиції вчених-правників у досліджуваній галузі, судова практика судів України. Вказане стало підставою для формування власних висновків. Також, за основу дослідження автор бере емпіричні статистичні дані, які свідчать про актуальність вказаної проблематики. Наголошується увага на тому, що частка кримінальних проступків проти життя та здоров'я становить більше половини всіх кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я.

У зв'язку з викладеним, у статті наголошується на тому, що суди, під час призначення покарання повинні враховувати співрозмірність та пропорційність його обрання до завданої суб'єктом відповідного кримінального проступку шкоди здоров'ю особи. Вказане дозволить досягти справедливості під час призначення покарання. Однак, поряд з цим, автором зазначено, що в цілому, на теоретичному рівні, законодавцем дотримані вимоги європейського законодавства, принципів лібералізму та гуманізму.

Автор наголошує увагу на тому, що законодавство України постійно трансформується, змінюється до європейських вимог, починається втілення у практичну діяльність принцип гуманізації. На зміну жорсткій тоталітарній каральній системі незмінно приходить інша ліберальна, в якій заходи кримінально-правового впливу можливі лише в рамках досягнення тих цілей і завдань, які ставить перед собою інститут покарання. Вибір заходів примусу виник уже не як абсолютний і довільний, а індивідуально обумовлений і повинен ґрунтуватися на оцінці особи винного, ступеня тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, обставин, що пом'якшують і обтяжують покарання.

Однак, попри все зазначене, автором висунуто гіпотезу про невідповідність чинного законодавства, в частині призначення покарання за кримінальні проступки проти життя та здоров'я, передбачені ч. 2 ст. 125 та ч. 1 ст. 139 КК України, практичній складовій, яка існує в умовах сьогодення. На підставі чого, в статті викладена пропозиція зміни санкції відповідних статей Кримінального кодексу України.

Ключові слова: кримінальний проступок, покарання, справедливість, виховання, кара, життя та здоров'я, кримінальна відповідальність.

The article is devoted to the implementation of a legal analysis of the features of punishment for committing criminal offenses against life and health. In the above study, the author provides legal and scientific interpretations of the concept of "punishment", defines its content, signs, purpose, tasks, features and purpose. The basis of the scientific work is the legal norms of the current legislation of Ukraine, as well as the scientific positions of legal scholars in the researched field. This became the basis for forming own conclusions. Also, as a basis of research, the author takes empirical statistical data, which testify to the relevance of the indicated issues. It is emphasized that the share of criminal offenses against life and health is more than half of all criminal offenses against life and health.

In connection with the above, the article emphasizes that courts, when imposing a punishment, must take into account the proportionality and proportionality of its choice to the damage to the health of a person caused by the subject of the relevant criminal offense. This will allow justice to be achieved when imposing punishment. However, along with this, the author states that in general, at the theoretical level, the legislator complied with the requirements of European legislation, the principles of liberalism and humanism.

The author draws attention to the fact that the legislation of Ukraine is constantly being transformed, changing to European requirements, and the principle of humanization is beginning to be implemented in practical activities. The rigid totalitarian penal system is invariably replaced by another liberal one, in which measures of criminal law influence are possible only within the framework of achieving the goals and objectives set by the institution of punishment. The choice of coercive measures was no longer absolute and arbitrary, but individually determined and should be based on an assessment of the guilty person, the degree of gravity of the committed criminal offense, mitigating and aggravating circumstances.

However, despite all the above, the author put forward a hypothesis about the inconsistency of the current legislation in terms of the punishment for criminal offenses against life and health, provided for in p. 2 of art. 125 and p. 1 of art. 139 of the Criminal Code of Ukraine, a practical component that exists in today's conditions. On the basis of which, the article sets out a proposal to change the sanction of the relevant articles of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: criminal offense, punishment, justice, upbringing, punishment, life and health, criminal responsibility.

Злочинність проти життя та здоров'я людини залишається однією з суттєвих проблем сучасної України. При цьому, проблемою є не лише вчинення тяжких, особливо тяжких злочинів проти життя та здоров'я, а й кримінальних проступків, адже саме їх вчинення можна вважати своєрідним каталізатором до зростання тяжких та особливо тяжких злочинів проти життя та здоров'я. Слід зазначити, що у випадку непокараності за вчинення кримінальних проступків, суб'єкт розуміє неефективність механізму кримінально-правової відповідальності, що у майбутньому може призвести до вчинення ним більш тяжких кримінальних правопорушень у вказаній сфері суспільних відносин.

Так, вчена А.Г. Гаркуша у своєму дисертаційному дослідженні зазначає, що події останніх років, що відбуваються на території нашої держави і безпосередньо пов'язані із суттєвою інтенсифікацією криміногенних загроз, диктують необхідність термінового вжиття комплексу заходів, спрямованих на адаптацію превентивної

практики до нових викликів. Останнє зумовлюється дією, перш за все, чинників політичного (як внутрішньополітичного, так і зовнішньо- і геополітичного), економічного, правового характеру і знаходить свій край негативний прояв у зростанні соціальної напруженості, активному відтворенні низки нетипових для української криміногенної обстановки в цілому злочинів [121]. Йдеться про 127 терористичні акти, створення терористичних організацій, фінансування тероризму, створення не передбачених законом воєнізованих та збройних формувань, підготовка масових заворушень, групових порушень громадського порядку тощо.

У контексті викладеного, зазначимо, що протягом останніх двох років (2020–2021 рр., ті статистичні дані, які містяться у відкритому доступі) на території України спостерігається досить високий рівень кримінальних проступків проти життя та здоров'я. Так, згідно статистики Генеральної прокуратури України, частка кримінальних

проступків проти життя та здоров'я серед всієї кількості вчинених кримінальних проступків складає 19%, що є 1/5, а частка кримінальних проступків проти життя та здоров'я серед всіх кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я складає 56%, тобто більше половини [1]. Протистояти такій злочинності, реагувати на структурно-якісні зміни, що відбуваються в ній, одночасно з іншими організаційними та правовими заходами, покликана сучасна, науково обґрунтована державна політика та її послідовна, індивідуалізована реалізація. Адже, слід наголосити на тому, що відповідно до ч. 2 ст. 50 КК України, покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами [2].

Крім цього, слід зазначити, що Основний Закон нашої держави визначає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю [3]. Вказану норму слід розглядати у двох аспектах. Взагалі, слід пам'ятати про «співмірність балансу» між захистом суспільства від кримінально-протиправних посягань, врахування позиції потерпілого при призначенні покарання та відповідальністю осіб, які опинилися у сфері кримінально-правового переслідування, про що наголошує В.М. Бережнюк [4, с. 3]. Задля вирішення поставленої задачі, законодавство України постійно трансформується, змінюється до європейських вимог, починається втілення у практичну діяльність принцип гуманізації. На зміну жорсткій тоталітарній каральній системі незмінно приходить інша ліберальна, в якій заходи кримінально-правового впливу можливі лише в рамках досягнення тих цілей і завдань, які ставить перед собою інститут покарання. Вибір заходів примусу виник уже не як абсолютний і довільний, а індивідуально обумовлений і повинен ґрунтуватися на оцінці особи винного, ступеня тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, обставин, що пом'якшують і обтяжують покарання.

Тож, враховуючи викладене, слід зазначити, що з вказаними завданнями покликаний боротись інститут покарання у кримінальному праві України. Однак, проблеми покарання, зокрема його сутність, зміст, мета, функції, система, особливості окремих видів покарань, особливості призначення покарання тощо вважаються історично одними з найважливіших та найскладніших у кримінально-правовій доктрині. Повною мірою це стосується і питань особливостей призначення покарання за вчинення кримінальних проступків проти життя та здоров'я. Науково обґрунтоване розв'язання ключових теоретичних питань покарання є необхідною умовою правильного застосування положень КК України на практиці, в першу чергу – при призначенні покарання. Неправильне призначення покарання може звести нанівець усі зусилля органів досудового розслідування і суду з кваліфікації вчиненого злочину, дискредитувати систему правосуддя в цілому.

Крім цього, вибір напряму дослідження інституту особливостей призначення покарання за вчинення кримінальних проступків проти життя та здоров'я обумовлений процесами глобалізації, яка більшою або меншою мірою торкнулася кожної держави, необхідністю приведення національного законодавства до міжнародних стандартів.

У контексті викладеного, враховуючи проблематику дослідження, вважаємо за необхідне зазначити по-перше етимологію дефініції «покарання», а також види покарання, які можна призначити за вчинення кримінальних проступків проти життя та здоров'я. А в подальшому, на нашу думку, важливим буде проаналізувати практичну складову призначення покарання за вчинення вказаних кримінальних проступків.

Так, легальне тлумачення «покарання» надає нам чинний КК України. Зокрема, у ч. 1 ст. 50 вказаного Кодексу закріплено: «Покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визна-

ної винною у вчиненні кримінального правопорушення, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого» [2].

Однак, для більш повного та кращого сприйняття покарання, слід дослідити й наукові позиції вчених. За твердженням І.В. Гриб та І.І. Цилюрик, «під покаранням розуміють негативну оцінку злочинця та його діяння з боку держави і суспільства, яке служить заходом державного примусу, що призначається від імені держави до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в позбавленні й обмеженні прав і свобод засудженого. Отже, у будь-якому разі покарання було і залишається суворим, історично мінливим, але необхідним засобом ефективною боротьби зі злочинністю» [5, с. 276-277]. М.І. Мельник та М.І. Хавронюк у своєму Науково-практичному коментарі теж наголошують: «Саме безкарність є тим ґрунтом, на якому формується і поширюється правовий нігілізм у суспільстві» [6, с. 129].

Однак, на наш погляд, більш прийнятною слід вважати наукове тлумачення покарання, запропоноване Т.А. Денисовою встановлено, що «кримінальне покарання – це своєрідний феномен, який систематизує філософські, правові та соціально-психологічні складники. На підставі такого розуміння визначено, що в основу феномену покарання покладено його дуалістичний характер. З одного боку, покарання передбачає кару та відплату за вчинений злочин, а з іншого – виправлення засудженого, запобігання ним вчинення нових злочинів і соціальне відновлення його особистості. Залежно від підходів до розуміння покарання можуть докорінно змінюватися й результати практичного застосування цього інституту» [7, с. 24].

Тож, враховуючи легальне та наукове тлумачення поняття покарання, слід зазначити, що покарання за вчинення кримінальних проступків проти життя та здоров'я повинне бути співрозмірним та справедливим з точки зору пропорційності. У зв'язку з чим, вважаємо за доцільне дослідити та зазначити які ж види покарання законодавець визначив доцільними для застосування до суб'єктів кримінальних проступків проти життя та здоров'я.

Так, відповідно до чинного КК України, такими покараннями є:

- 1) штраф;
- 2) громадські роботи;
- 3) виправні роботи;
- 4) арешт;
- 5) обмеження волі;
- 6) позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю.

При цьому, слід зазначити, що громадські роботи, виправні роботи, арешт, обмеження волі призначають як основні покарання, а штраф та позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю можуть застосовуватись до них як додаткові, а можуть і як основні.

Крім цього, слід зазначити правову норму ч. 4 ст. 52 КК України, відповідно до якої, за одне кримінальне правопорушення може бути призначено лише одне основне покарання, передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу. До основного покарання може бути приєднане одне чи кілька додаткових покарань у випадках та порядку, передбачених цим Кодексом [2].

Враховуючи викладену вище позицію про співрозмірність та справедливість призначення покарання, а також види призначення покарання, на нашу думку, теоретично законодавець закріпив види покарання за вчинення кримінальних проступків проти життя та здоров'я досить справедливо, адже, не дивлячись на те, що кримінальні проступки проти життя та здоров'я особи посягають на найцінніше, шкода охоронюваним законом цінностям, а саме здоров'ю завдається саме така, за яку слід призначати покарання, не пов'язане з позбавленням волі, най-

тяжчим покаранням за вчинення досліджуваних кримінальних проступків є обмеження волі.

Однак, на суто теоретичному рівні не може ґрунтуватись теза про правильність законодавчого закріплення зазначених вище видів покарань за вчинення кримінальних проступків проти життя та здоров'я особи, адже вони повинні відповідати реальності, узгоджуватись з судовою практикою, не завантажувати кримінально-правову систему призначення покарань. Вказане зумовлює провести аналіз наявних в Єдиному державному реєстрі судових рішень вироків, винесених суддями за вчинення кримінальних проступків проти життя та здоров'я, що дасть змогу здійснити повне, комплексне дослідження відповідності законодавчо-закріплених видів покарань з практичними особливостями їх призначення.

Так, за результатами проведеного аналізу, нами було встановлено наступне. За вчинення кримінального проступку, передбаченого ч. 1 ст. 125 КК України, ми бачимо, що суди призначають майже всі види покарань, зокрема, штраф було застосовано у 6 з 10 вироків [8, 9, 10, 11, 12, 13], громадські роботи – 4 [14, 15, 16, 17], виправних робіт 0, що зумовлено, скоріш за все специфікою його застосування, оскільки такий вид покарання може бути застосований лише до осіб, які офіційно працевлаштовані, про що свідчить, лише 1 вирок з 10 досліджених за ч. 2 ст. 125 КК України [18]. При цьому, слід зазначити, що за вчинення кримінального проступку, передбаченого ч. 2 ст. 125 КК України суди не застосовують такий вид покарання, як арешт, хоча він і передбачений у санкції вчинення умисного легкого тілесного ушкодження, що спричинило короткотривалий розлад здоров'я або незначну втрату працездатності.

Крім цього, можна простежити таку ж схожість і під час призначення судами України покарання за ненадання допомоги хворому медичним працівником. Зокрема, у Єдиному державному реєстрі судових рішень наявний лише один вирок за вказаною статтею, вирок Кіровоградського районного суду Кіровоградської області від 28.11.2013, відповідно до якого обвинуваченому ОСОБА 1 призначено покарання у вигляді штрафу [19]. При цьому, санкція вказаної статті передбачає застосування у вигляді додаткового покарання позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, що суддя Кіровоградського районного суду Кіровоградської області не застосувала до обвинуваченого, відповідно до узгодженого покарання. Також, слід зазначити, що у зв'язку з тим, що в Єдиному державному реєстрі судових рішень відсутня інша судово-практика призначення покарань за вказаною статтею, ми маємо відсутню об'єктивну можливість сформулювати гіпотезу про доцільність чи недоцільність існування таких видів покарання у вказаній статті, як громадські роботи або виправні роботи.

Також цікавим є те, що за вчинення кримінального проступку, передбаченого ч. 4 ст. 134 КК України, взагалі

відсутня судово-практика, що може бути пов'язано з тим, що вказана стаття набула криміналізації лише 11.01.2019 року.

А от зі ст. 144 КК України, в тому числі ч. 1 вказаної статті, взагалі, з початку її закріплення у кримінальному законодавстві України, відсутній жодний вирок.

У зв'язку з чим, беручи до уваги умови сьогодення, на нашу думку, доцільним буде переглянути чинне кримінально-правове законодавство України в частині призначення покарання за вчинення ч. 2 ст. 125 КК України та ч. 1 ст. 139 КК України та викласти санкцію ч. 2 ст. 125 КК України в наступній редакції: «*карається штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин або виправними роботами на строк до одного року, або обмеженням волі на строк до двох років.*». Санкцію ч. 1 ст. 139 КК України викласти в редакції: «*карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.*». Вказані зміни дозволять розвантажити систему призначення покарань.

Таким чином, підсумовуючи викладені вище напрацювання, можна дійти висновку, що, наразі, питання покарання за вчинення кримінальних проступків проти життя та здоров'я, його зміст, мета, особливості та призначення займають провідне місце у кримінально-правовій системі України. Зазначене пояснюється тим, що покарання є одним із правових інститутів, які покликані захищати права та свободи людини і громадянина, та, в свою чергу, обмежувати їх, оскільки будь-яке покарання включає в себе обмеження прав та свобод. А беручи до уваги, що частка кримінальних проступків проти життя та здоров'я є значною, досліджуване питання набирає своєї актуальності. У такій ситуації важливо, щоб суди, признаючи покарання за вчинення кримінальних проступків проти життя та здоров'я враховували співрозмірність та справедливість призначення покарання, беручи до уваги пропорційність завданої шкоди охоронюваним законом невід'ємним правам – життя та здоров'я та обранню до суб'єкта відповідного кримінального проступку обмеженням у вигляді того чи іншого покарання. Слід зазначити, що на перший погляд, питання призначення покарання за вчинення кримінальних проступків проти життя та здоров'я чітко врегульоване на теоретичному законодавчому рівні, включаючи в себе вимоги принципів гуманізму та лібералізму, однак, практична складова досліджуваного питання доводить, що умови сьогодення вимагають від уряду змін кримінально-правового законодавства в частині призначення покарань, адже, беручи до уваги судову практику, ми маємо невиправдано навантажену систему призначення покарань за вчинення кримінальних проступків проти життя та здоров'я, передбачених ч. 2 ст. 125 КК України та ч. 1 ст. 139 КК України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Статистична інформація про стан злочинності та результати прокурорсько-слідчої діяльності. *Генеральна прокуратура України*. 2019-2021. URL: <https://old.gr.gov.ua/ua/statinfo.html> (Дата звернення 21.11.2022).
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25–26. Ст. 131. Дата оновлення 06.11.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n303> (Дата звернення 21.11.2022).
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141. Дата оновлення 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Дата звернення 21.11.2022).
4. Бережнюк В.М. Поняття та загальні критерії індивідуалізації покарання при призначенні покарання за кримінальним правом України : автореферат дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.08. Львів, 2021. 22 с.
5. Гриб І.В., Циліурік І.І. Поняття і види покарань за кримінальними кодексами України та інших окремих держав. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 6. С. 276–278.
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка ; 7-ме вид., переробл. та доповн. Київ : Юридична думка, 2010. 1288 с.
7. Денисова Т.А. Кримінальне покарання та реалізація його функцій: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Запоріжжя, 2010. 41 с.
8. Вирок Суворовського районного суду міста Одеси від 30.12.2022. Справа № 523/16441/22. Провадження № 1-кп/523/1719/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108190528>.
9. Вирок Ізяславського районного суду Хмельницької області від 30.12.2022 р. Справа № 675/2072/22. Провадження № 1-кп/675/165/2022. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108195290>.

10. Вирок Кіцманського районного суду Чернівецької області від 30.12.2022. Справа №718/2996/22. Провадження №1-кп/718/172/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108202212>.
11. Вирок Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області від 29.12.2022. Справа № 473/3846/22. Провадження № 1-кп/473/308/2022. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108169659>.
12. Вирок Дрогобицького міськрайонного суду Львівської області від 29.12.2022. Справа № 442/8177/22. Провадження № 1-кп/442/381/2022. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108162142>.
13. Вирок Дрогобицького міськрайонного суду Львівської області від 29.12.2022. Справа № 442/8198/22. Провадження № 1-кп/442/385/2022. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108173376>.
14. Вирок Кобеляцького районного суду Полтавської області від 29.12.2022. Справа № 532/2285/22. Провадження № 1-кп/532/168/2022. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108164713>.
15. Вирок Дунаєвського районного суду Хмельницької області від 29.12.2022. Справа № 674/1424/22. Провадження № 1-кп/674/144/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108166400>.
16. Вирок Харківського районного суду Харківської області від 29.12.2022. Справа № 635/2059/22. Провадження № 1-кп/635/837/2022. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108186743>.
17. Вирок Жовтневого районного суду м. Запоріжжя від 29.12.2022. Справа № 331/4925/22. Провадження № 1-кп/331/540/2022. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108190775>.
18. Вирок Жовтневого районного суду м. Харкова від 30.12.2022. Справа № 639/4446/22. Провадження № 1-кп/639/456/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108205938>.
19. Вирок Кіровоградського районного суду Кіровоградської області від 28.11.2013. Справа № 390/2600/13-к. Провадження № 1-кп/390/209/13. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/35553482>.
20. Гаркуша А.Г. Кримінальна відповідальність за побої і мордування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпро, 2017. 210 с.